

יעקב כהן

דיוקן עצמי

תמלול הקלטה מ-1959

עלי להודות כי מבוכה לא קלה תקפתני כאשר נדרשתי לתת סקירה על כלל יצירתי במשך זמן דחוק של עשר דקות. מעט-מעט נתיישרה עלי דעתי ואמרתי – אנסה. אולי יעלה בידי כדוגמת הצייר ברשימתו הראשונה החטופה לשרטט בקווים מועטים עיקריים את דמות מפעלי האמנותי היוצא לכמה כיוונים. התחומים יונקים זה מזה, אבל תחום השירה הלירית בה ביליתי ראשית אוני נראה לי עד היום, אולי משום כך, התחום המרכזי ביצירתי. לזה נלווית ודאי ההרגשה ביתרונות העצומים של השירה הזאת, היותה ביטוי בלתי-אמצעי לרגשי לב האדם, למאוייו ולחלומותיו, לנדודי רוחו ולכיסופיו התמימים והיותה קשורה מאין כמוה למילה הצרופה ולצליל המוסיקאלי. היערות העמוקים ושומרי רזי הנצח אשר מסביב לעיירתי השקטה לימדוני להעמיק קשב לצלילי שירת העולם ולצלילי נפשי הרגישה ומלאת הגעגועים, והם הם אשר עוררו לראשונה את מיתרי כינורי הדקים. עמקי האלפים האדירים ועטורי הזיו והנשגב שבשוויץ החופשית פיתחו את מוסרות רוחי ושחררו את הכוחות האצורים בי והשואפים להתפרץ. הכיתי במיתרים והם ענו לי בעוז. ליד שירת העלומים שלי, שירת הטבע והאהבה, חדות החיים וצער העולם, הצימאון לאלוהים והנפתולים עם הגורל, עלתה אפוא מאז שירתי הלאומית במריה ובמרדה בקריאתה לחירות ובגילה לקראת התקומה. פרקים לוחטים של תוכחה וזעם, של יאוש ושל חזון ישועה נתתי בפי התשבי, הוא אליהו הנביא אשר לפי מסורת העם בוא יבוא לפני הגואל לבשר את הגאולה. וכאן עלי להעיר על ההשפעה המיוחדת שהייתה לסגנון הנביאים ולרוחם על שירה זו. ואך

יעקב כהן (1881-1960)

טבעי היה הדבר שהמשורר העברי בימי התעוררות האומה לתחייה יפנה למקור הקדומים הנאמן ביותר שלה וישאב ממנו כוח ביטוי עליון לחזונו הלאומי. זמן מסוים מתוך הרגשה סולידרית עם העם הסובל נטיתי אחרי המוטיבים העממיים ועלו נגינות ומראות, בלדות ושירים אפיים, אבל כאן כבר אנו גולשים אל תחום האפיקה. מוקדם מאוד עלה בלבי הרעיון לתת מבחר מן המיתוס העברי – שהוא מונותאיסטי ומוסרי והוא מתחיל במעשה בראשית וגומר בתחיית המתים. אז כתבתי אמנם בהפסקות את חמשת הפרקים של אגדות אלוהים. אחרי שנים רבות שבתי אל הרעיון אך צמצמתי אותו אל המיתוס הלאומי הישראלי מימי משה ועד ימינו, ושמתתי אותו בפיו של עוף החול הנשרף מעידן לעידן וחי מאפרו והוא כסמל העם הזה. כן כתבתי בלדות חדשות שלא על יסוד מסורות עממיות וכן אגדות לילדים גדולים בפרוזה, וסדרה גדולה בשם 'משלי קדומים' על רקע סיפורי המקרא, אך כמעט כולם פרי דמיונו החופשי של המחבר. בין השאר נעור בי החפץ לחדש את דרך הסיפור המקראי בצורתו ובסגנונו וחיברתי את ה'מגילות', אף הן אחוזות במומנטים היסטוריים, ואת 'ספר אליפל', נוסח ישראל לאגדת אטלנטיס. ובין כה וכה בסגנון אחר גם מחרוזת סיפורי אהבה בשם 'פגישות', ומספר רב של תרשימים ותיאורי טיפוסים מן החיים המודרניים בשם 'בני אדם וצלליהם'. וכל אלה, המוטיבים האנושיים-כלליים הם עיקר בהם. מקום רחב תופס ביצירתי הפיוט הדרמטי, ואף בו כמה פנים. ישנה שורה של מחזות פנטסטיים שיצורים מעולם האגדה או משהו של מעלה מן המציאות שותפים בעלילה, מה שמגביר לאין שיעור את הכוח החזוני-סמלי שבה. כן למשל מפתח המחזה הראשון, 'הנפילים', את האגדה על דבר המלאכים שהתמרדו ונפלו לארץ, ומעלה אותה לסמל הטרגדיה של האנושות כולה המתלבטת בשאיפות אינסוף שלה ובמגבל כוחותיה בין שמים לארץ. במחזה אחר, שמו 'בלוז', אנו רואים את החיים השקטים והמצומצמים שבעיר זו אשר לפי האגדה אין המוות שולט בה והיא חבויה אי-שם בין ערים ואין יודע מקומה או מה שהתרחש בה, כשבבוקר יום אחד נקלע במקרה אליה אדם מן העולם הגדול. בין אלה גם חידשתי צורה של מחזה שקראתי לה "סימפונייה דרמטית", והיא פיוט דרמטי לירי שיש בו מן היסוד של הסימפונייה המוסיקאלית והקולות השונים מקבילים זה לזה, מהדהדים ומשלימים – מה שאמנם אינו מונע את ההתנגדות ואז את הקונפליקט החריף, אלא שהנטייה להתאמה ולהרגעה

סוף-סוף גוברת. שורה אחרת גדולה מזו היא של מחזות על רקע היסטורי ישראלי למן ימי השופטים ועד המאה השבע עשרה. במחזה 'יפתח' עומד בניגוד לנהוג האב ולא הבת במרכז הטרגדיה. הטרילוגיה 'שלמה המלך' מראה את המלך החכם מכל אדם בלבטי נעוריו, במאבקו עם הגורל בימי העמידה שלו, וספקותיו והזדככותו עם קרבת זקנתו. אף בכל שאר המחזות מן התקופות האחרות, האדם ביצרו ובמעשיו הוא העיקר, והזמן והמקום הם רק רקע לו. ועוד שורה של מחזות מן הדורות החדשים, חלק אחד מהם כתוב בפרוזה וחלק אחר, ככל יתר המחזות, בחרוזים, ובני אדם מופיעים כאן כשהם רואים עצמם עוזבים בלב הקוסמוס ושואלים לדרכם בחיים. מיוחד לעצמו הוא החיבור 'אריאל', על שם אריאל החוזה הנושא את חזון האלמוות לאדם, אלמוות בדרך הטבע. רעיון נועז מאוד אך מושרש עמוק בתביעות לב האדם האוהב ומחייב את החיים ורק בעל כורחו נכנע למוות. אנו שומעים את דברי בשורתו של החוזה, מלווים אותו בנדודיו ומקשיבים לווידיאו נפשו ולזמירותיו. באחרונה אנו מטים אוזן לשיחותיו עם ידידיו ותלמידיו על דרך העלייה של האדם בכיוון לחזונו. כן החילותי לפני שנים אחדות לפרסם את זיכרונותי ואף עכשיו אני עסוק בהם, והרגש שלי כי גם כאן לפני סוג מיוחד של אמנות. צורך ההתחדשות גדול בי מאוד, זאת הסיבה לריבוי הצורות ביצירתי. מזמן לזמן נמשך אני אחרי צורה מסוימת, שמח על גילוי הסגולות המיוחדות לה ואוחז בה וחוזר אליה וממצה את כל טעמי אפשרויותיה עד שאני מגיע לידי שובע בה, וחדל ממנה ועומד ומתפנה לצורה אחרת. דומה שחוף מן הרומן ומשל-החיות אין צורה שלא ניסיתי בה כוחי. אינני משתייך לשום אסכולה ולא צמצמתי עצמי בשום תיאוריה אמנותית. נאמן אני לעצמי וחפצי קודם כל הוא להיות ברור ומוכן – קודם כל, לא הכל. האם אמנותי היא בעלת מגמות? כן ולא. רגש נפלא הוא לי לראות את תקומת עמי בארצו ולדעת כי גם לשירתי חלק מה בזה. פחות מזה מעודד אותי מראה האנושות, אשר גם אליה כווננו לא אחת, בעקיפין ולא בעקיפין, חיצונית-רוחני. ואולם על כל אלה מתנשאת השירה כמטרה לעצמה ועבודת האמנות כעבודת הקודש שלי בדביר אלוהים – ושמחת היצירה היא רום תשוקתי תמיד וגמולי בחיים.